

RESERVE EN BESCHIKBAAR DEEL

door

Professor Dr. A. VASTERSAVENDTS
Docent V.U.Brussel

Enkel voor de duidelijkheid van de uiteenzetting dienen vooraf reeds enkele bekende begrippen in het kort te worden hernomen. Rechtsleer en rechtspraak zijn immers, met betrekking tot deze materie zeer konstant, en wijzigingen zijn praktisch onbestaande. Wel verdienen enkele meer specifieke problemen enige aandacht, terwijl het aksent zal worden gelegd op de rechten van de langstlevende echtgenoot die bij de wet van 14 mei 1981 een reserve toegewezen kreeg. Waar een nog geringe wetswijziging of wijziging in de rechtspraak reeds grote moeilijkheden kan veroorzaken (vooral dan van praktische aard: denken wij aan de reserve door de rechtspraak toegekend aan het natuurlijk kind) zal dit zeker het geval zijn wanneer door een wet, zoals deze van 14 mei 1981 op het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, diep ingrijpende wijzigingen worden aangebracht aan een reeds lange jaren bestaand stelsel.

HOOFDSTUK I

RESERVE

AFDELING I

ALGEMENE PRINCIPES

§ 1. Omschrijving

De reserve of voorbehouden gedeelte is een gedeelte van de normale nalatenschap dat dwingend aan de normale erfgenamen moet toekomen(1). Anders omschreven is het dus een gedeelte van het vermogen van de erflater dat de wetgever, in het belang van de familie, onttrekt

(1) DILLEMANS, R., *Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, D. VI, Erfrecht, 241 en 253; DILLEMANS, R., *De erfrechterlijke reserve*, 50.

aan het vrij beschikkingsrecht dat ten grondslag ligt van de testamentaire erfopvolging(2).

§ 2. Basisbeginselen

a) De reserve is een „pars hereditatis” en komt de erfgenaam reservatair toe in zijn hoedanigheid van wettelijke erfgenaam „ab intestato”. De reserve heeft duidelijk een erfrechtelijk karakter zodat, om er aanspraak te kunnen op maken, de erfgenaam moet voldoen aan alle voorwaarden om te kunnen erven, terwijl hij bovendien de nalatenschap moet aanvaarden. De erfgenaam reservatair moet, met andere woorden, werkelijk optreden in de nalatenschap.

Wordt de reserve genoten als deel van de nalatenschap „ab intestato” dan heeft de reservatair het recht zich in zijn reserve te laten voldoen bij middel van goederen uit de nalatenschap of, met andere woorden, bij middel van goederen komende uit het vermogen van de erflater. De reserve is een „pars hereditaris” en geen „pars bonorum”, zij moet dus in natura worden voldaan. Dit heeft meteen tot gevolg dat de inkorting, zo daartoe aanleiding zou zijn, eveneens in natura moet gebeuren.

De erflater mag niet beschikken (om niet) over de reserve. Niet enkel mag de reserve niet worden vervreemd, maar ze moet bovendien volledig vrij en onbezwaard door de reservatair verkregen worden. Zelfs de toegelaten erfstelling over de hand mag de reserve niet bezwaren.

De reservatair zal slechts aanspraak kunnen maken op de reserve vanaf het openvallen van de nalatenschap. Elke overeenkomst of eenzijdige verbintenis waarbij wordt afgezien van het recht aanspraak te maken op de reserve, afgesloten of aangegaan vóór het openvallen van de nalatenschap, is nietig. Wordt tijdens het leven ten kosteloze titel beschikt over het ganse vermogen, dan zal de reservatair moeten wachten tot het overlijden van de beschikker vooraleer te kunnen opkomen tegen deze beschikking. Hetzelfde geldt bij ascendentenverdeling waarbij één van de kinderen niet is tussengekomen(3).

b) De reserve beschermt de reservatair enkel tegen de beschikkingen ten kosteloze titel: schenkingen onder de levenden, onder welke vorm

(2) DE PAGE en DEKKERS, *Traité élémentaire de droit civil belge*, Deel VIII, 2, Les Testaments, nr. 1398, p. 1551.

(3) BAERT, G., *Ouderlijke Boedelverdeling*, in A.P.R., nr. 674, p. 214.

dan ook, legaten en kontraktuele erfstelling. De erflater mag wel beschikken ten bezwarende titel, doch slechts in de mate waarin ze uitvoering hebben tijdens het leven van de beschikker. Hebben deze beschikkingen uitwerking na het overlijden, dan bezwaren zij de reserve en zijn ze in beginsel nietig ten overstaan van de reservatair. Dit zal onder meer het geval zijn met een beding van overneming op schatting(4).

Dit betekent evenwel niet dat de erflater in het geheel niet zou kunnen tussenkomen bij het samenstellen van de reserve:

— in de eerste plaats moet er worden op gewezen dat de erflater, door te beschikken over het beschikbaar gedeelte, de globale reserve (op onrechtstreekse wijze) zal samenstellen;

— het zal de erflater ook mogelijk zijn de individuele reserve van elke reservatair samen te stellen, hetzij bij middel van een ascendentenverdeling of bij middel van een schenking (onder de levenden of bij testament) aan de reservatairen gedaan zonder vrijstelling van inbreng. In dit geval zal de begiftigde reservatair eerst en vooraf de milddadigheid hem gedaan moeten aanrekenen op zijn individuele reserve en deze uitputten zodat hij in zijn reserve zal zijn voldaan. Er is evenwel vereist dat het geschonkene minstens de reserve gelijk is en dat, wanneer het onroerende goederen betreft, uitdrukkelijk in de akte van schenking of bij testament wordt bedongen dat de inbreng zal gebeuren bij mindere ontvangst (tenzij toepassing zou kunnen worden gedaan van artikel 859 van het burgerlijk wetboek);

— in sommige gevallen zal de reservatair genoeg moeten nemen, ter voldoening van zijn reserve, met een vergoeding. Dit zal onder meer het geval zijn wanneer het geschonkene teniet is gegaan door de fout van de begiftigde, wanneer het geschonken goed is vervreemd (artikel 930 B.W.), wanneer de schenking aan de reservatair gedaan, met vrijstelling van inbreng, het beschikbaar deel overtreft (alsdan wordt toepassing gedaan van de cumulatieve aanrekening waarbij eerst het beschikbaar deel wordt uitgeput en vervolgens op de reserve van de begiftigde reservatair wordt aangerekend voor het saldo — zie artikel 924 B.W.) en tenslotte wanneer toepassing dient te worden gedaan van artikel 918 B.W.: de overeenkomsten ten bezwarende of ten kosteloze titel ten voordele van de reservatair met voorbehoud van vruchtgebruik, op last van lijfrente of met afstand van kapitaal: zij worden geacht gedaan te zijn met vrijstelling van inbreng en

(4) DE PAGE en DEKKERS, *o.c.*, nr. 1408, litt. B en nr. 1405, litt. C, 2°; VASTERSAVENDTS, A., Het beding van overname op schatting ten voordele van de langstlevende echtgenoot, *T. Not.*, 1963, 225.

worden dan ook aangerekend eerst op het beschikbaar gedeelte en vervolgens, na uitputting ervan, voor het saldo op de individuele reserve van de medekontraktant.

AFDELING 2

DE RESERVATAIRE ERFGENAMEN

§ 1. Alleen de erfgenamen in de gewone erfopvolging

Alleen de gewone erfopvolging kent een reserve. De reserve is totaal vreemd aan de anomale erfopvolging of met andere woorden de wettelijke terugkeer. Deze kent geen reserve. Dit beginsel werd nogmaals uitdrukkelijk herhaald naar aanleiding van de besprekingen in de Commissie voorafgaand aan de wet van 14 mei 1981(5). Uit deze besprekingen blijkt duidelijk de zorg van de wetgever de beide wijzen van erfopvolging (gewone en anomale) duidelijk gescheiden te houden(6).

§ 2. Welke erfgenamen

a) Wettige bloedverwanten in de rechte lijn

Het betreft hier zowel de bloedverwanten in de opgaande als in de nederdalende lijn. Herinneren wij eraan dat de reserve een „pars hereditatis” is: om ze te genieten moet men optreden in de nalatenschap en dus in de eerste plaats in nuttige orde geroepen zijn. De ascendenten zullen geen reserve genieten bij aanwezigheid van afstammelingen of bevoorrechte zijverwanten die de ascendenten uitsluiten.

b) Het natuurlijk kind

Aan het natuurlijk kind werd reeds sedert lang een reserve toegekend door de rechtspraak. Na het arrest Marckx, waardoor de directe werking van het Verdrag van Rome thans praktisch algemeen is

(5) CASMAN, H. en VASTERSAVENDTS, A., *De langstlevende echtgenote*, nr. 158, p. 59; DE PAGE en DEKKERS, o.c., IX, nrs. 432 en 433.

(6) Verslag COOREMAN, blz. 15 tot 17.

erkend door de rechtspraak(7), kan de gelijkstelling van het natuurlijk kind met het wettig kind worden aanvaard.

c) De langstlevende echtgenoot

Sedert de wet van 14 mei 1981 werd de langstlevende echtgenoot niet alleen opgenomen in de groep van de regelmatige erfgenamen, maar werd hij eveneens een reservatair erfgenaam. Zoals reeds het geval was vóór de wetwijziging van 1981 (zie het vroegere artikel 767 B.W.) maakt de langstlevende echtgenoot niet deel uit van een bepaalde orde of groep erfgenamen, maar wordt hij tot de nalatenschap geroepen samen met de bloedverwanten (tenzij hij alleen optreedt). Zo zal de langstlevende echtgenoot zijn reserve genieten in samenloop met de bloedverwanten-reservatairen. Zoals wij zullen zien wordt de globale gewone reserve niet verdeeld onder de bloedverwanten en de aanverwant, maar dragen reserve en beschikbaar gedeelte bij in de reserve toebedeelbaar aan de langstlevende echtgenoot.

De reserve van de langstlevende echtgenoot vertoont wel bijzondere kenmerken: het is een reserve in vruchtgebruik en de blote eigendom van de met dit vruchtgebruik belaste goederen komt de bloedverwanten toe.

Hieruit volgt onmiddellijk dat, waar vroeger voor het bepalen van het beschikbaar gedeelte alleen rekening moest worden gehouden met de aan de bloedverwanten toekomende globale reserve (voorbehoud gemaakt voor wat betreft de reserve van het natuurlijk kind vóór het arrest Marckx), nu dit beschikbaar gedeelte ook zal worden aangetast door de reserve (in vruchtgebruik alleen) van de langstlevende echtgenoot.

Waar, om de reserve te genieten de bloedverwant alleen moet behoren tot de groep van de reservataire erfgenamen en werkelijk in de nalatenschap moet optreden, moet de langstlevende echtgenoot aan een bijkomende voorwaarde voldoen: de reserve mag hem niet ontnomen zijn.

De reserve aan de langstlevende echtgenoot toegekend is aldus geen absoluut recht: wanneer aan de bij de wet gemelde voorwaarden is

(7) Rb. Gent, 20 november 1980, *R. W.*, 1980-81, 2328; Rb. Brugge, 14 maart 1983, *T. Brugse R.S.*, 1983, nr. 3, p. 27; Rb. Brussel, 29 maart 1983, *R. W.*, 1983-84, 454, noot PINTENS; Brussel, 3 juni 1983, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1983, 413; Rb. Brugge, 16 mei 1983, *T. Not.*, 1983, 343; Rb. Luik, 10 februari 1984, *Jur. Liège*, 184, 162; Rb. Gent, 16 april 1984, *R. W.*, 1984-85, 355, noot PAUWELS, J.; HEYVAERT, A. en WILLEKENS, H., *Beginselen van het Gezins- en familierecht na het Marckxarrest*, nr. 148, p. 138; VAN HOVE, E., „Het erfrecht van het natuurlijk kind; de stijgende invloed van het Straatsburgse Hof”, *T. Not.* 1983, 338.

voldaan, dan kan ook de reserve aan de langstlevende echtgenoot ontnomen worden wanneer de erflater hiertoe uitdrukkelijk zijn wil te kennen heeft gegeven.

De reserve kan ook worden ontnomen bij overeenkomst in het kader van de overeenkomsten voorafgaand aan een procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming.

Het voordeel van de kwalitatieve reserve (op de preferentiële goederen) kan verloren gaan in geval van feitelijke scheiding: in dit geval behoudt de langstlevende echtgenoot alleen zijn aandeel op de kwantitatieve reserve (de helft in vruchtgebruik).

Bespreking

1) Uitsluiting bij testament (art. 915bis, § 3, alinea 1 B.W.)

Opdat de erflater bij eenzijdige wilsuiking de reserve aan de langstlevende echtgenoot zou kunnen ontnemen, moet aan vier voorwaarden zijn voldaan:

a) Feitelijke scheiding gedurende meer dan zes maanden:

Onder „feitelijke scheiding” dient te worden begrepen elk feitelijk afzonderlijk wonen of verblijven van de twee echtgenoten. Dit kan zijn:

- een gewoon feitelijk afzonderlijk verblijven,
- een toegelaten afzonderlijk verblijf bij toepassing van artikel 223 van het burgerlijk wetboek,
- een afzonderlijk verblijf opgelegd door de Voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg zetelend in Kortgeding in het kader van een echtscheidingsprocedure wegens bepaalde feiten.

Deze wijze van uitsluiting zal geen toepassing vinden zodra de echtgenoten met het oog op het inleiden van een procedure tot echtscheiding door onderlinge toestemming de overeenkomst voorafgaandelijk hieraan tot stand hebben gebracht (art. 1288 Ger. W. — zie later).

Hebben bij deze feitelijke scheiding niet het minste belang:

- de motieven of redenen die tot grond zijn van de feitelijke scheiding,
- de vraag te weten wie de schuld heeft aan de feitelijke scheiding.

De feitelijke scheiding moet minstens zes maanden ononderbroken hebben voortgeduurd, en onmiddellijk voorafgegaan aan het overlij-

den. Een poging tot verzoening die korte tijd heeft geduurd en is mislukt is geen beletsel voor de uitsluiting(8).

b) Een vordering tot het bekomen van een afzonderlijk verblijf:

Een feitelijk gescheiden leven volstaat niet. Het moet duidelijk zijn dat de echtgenoot die de andere de reserve ontnemt wel duidelijk wil afzonderlijk verblijven. Dit inzicht wordt voldoende ter kennis gebracht door het vorderen van een afzonderlijk verblijf, zonder dat dergelijk afzonderlijk verblijf moet zijn toegekend door de Rechter(9).

Het afzonderlijk verblijf is gevorderd vanaf het inleiden van de vordering:

- bij dagvaarding, vanaf de rolzetting,
- bij verzoekschrift, vanaf inschrijving op de rol van de verzoekschriften (neerlegging met betaling van rolrecht),
- bij conclusie, vanaf neerleggen ter griffie of ter zitting.

Het afzonderlijk verblijf moet zijn gevorderd en het volstaat niet dat de echtgenoot die de andere de reserve wil ontnemen zich heeft gedragen naar de wijsheid van de rechtbank op de vordering door de ontferde echtgenoot ingeleid. Het ogenblik waarop de afzonderlijke woonst wordt gevorderd is zonder belang.

c) Een testament waarbij de reserve aan de langstlevende echtgenoot wordt ontnomen.

Zodra in het testament de testator duidelijk zijn wil te kennen geeft elke erfrechterlijke roeping aan de overlevende echtgenoot te willen onttrekken, is aan deze voorwaarde voldaan. De vorm van het testament heeft hierbij geen enkel belang. Of het testament moet zijn opgesteld tijdens de periode van feitelijke scheiding is evenwel betwist(10).

(8) PINTENS, W., „Het erfrecht van de langstlevende echtgenoot bij feitelijke scheiding”, in *Scheiding van tafel en bed en echtscheiding*, nr. 7.

(9) Tweede verslag BAERT, blz. 18; BOUTTIAU en VAN DEN EYNDE, *Les droits successoraux du conjoint survivant*, 110; VAN LOOK, M., „De rechten van de langstlevende echtgenoot, beperking en onterving”, *R. W.* 1981-82, 421; PUELINCKX-COENE, M., „De grote promotie van de langstlevende echtgenoot”, *T.P.R.*, 1981, nr. 49, p. 632; Parl. Vragen en Antwoorden dd. 3 maart 1982, *Bull. Kamer*, Zit. 1981-82, nr. 18 en *T. Not.* 1982, 266; Rb. Luik, 15 oktober 1982, *Jur. Liège*, 1982, 440 en *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1983, nr. 23008, p. 124; Rb. Hoei, 23 maart 1983, *Jur. Liège*, 1983, 267, noot DE LEVAL; Vred. Marche-en-Famenne, 24 december 1981, *Jur. Liège*, 1982, 339, noot DE LEVAL.

(10) CASMAN, H. en VASTERSAVENDTS, A., *o.c.*, nr. 340, p. 128.

- d) Niet hernemen van het samenwonen nadat het afzonderlijk verblijf gevorderd werd.

Hebben de echtgenoten zich na het vorderen van een afzonderlijk verblijf terug herenigd, dan zal het testament in de mate waarin het elke erfelijke roeping aan de langstlevende echtgenoot onttrekt, geen uitwerking hebben. De duur van het hernemen van het samenwonen heeft geen belang al dient gezegd dat een kortstondige hereniging met het oog op een verzoeningspoging die nadien mislukt geen weerslag heeft op de gestelde voorwaarde. Nochtans mag niet worden verwezen naar het begrip verzoening zoals het als exceptie in de echtscheidingsprocedure wordt aangewend(11).

Zijn aan alle hiervoren vermelde voorwaarden voldaan, dan verliest de langstlevende echtgenoot elk aandeel in de nalatenschap. Wordt het aandeel aldus tot niets herleid, dan behoudt hij toch zijn hoedanigheid van erfgenaam en kan hij, in deze hoedanigheid, de geldigheid van het testament betwisten of het bewijs brengen dat niet aan alle voorwaarden is voldaan. Bovendien verliest de langstlevende echtgenoot alleen zijn wettelijk erfrecht: de schenkingen onder de levenden van tegenwoordige goederen, de contractuele erfstellingen bij huwelijkskontraat (of bij wijziging) gedaan zullen ten volle uitwerking behouden.

De onterfde echtgenoot kan evenwel een vordering instellen tot het bekomen van een levensonderhoud zo hij behoeftig is (zie artikel 205bis van het burgerlijk wetboek).

2) Uitsluiting bij overeenkomst voorafgaandelijk een de echtscheiding door onderlinge toestemming

Bij artikel 22 van de wet van 14 mei 1981 werd artikel 1287 Ger. W. aangevuld: de echtgenoten zijn er toe gehouden in de overeenkomst voorafgaand aan een echtscheiding door onderlinge toestemming ook te vermelden welke hun respectievelijke rechten zullen zijn in de nalatenschap van de eerststervende zo één van hen overlijdt tijdens de procedure.

(11) RAUCENT, L., *Les droits successoraux du conjoint survivant*, nr. 75, p. 73.

OMVANG VAN DE RESERVE

Hier kan worden verwezen naar onderstaande tabel:

Reservatairen		zonder L.L.E.		Met L.L.E.	
		Reserve	Besch. Ged.	Reserve	Besch. Ged.
Descendenten	1	1/2 VE	1/2 VE	1/2 VG 1/4 VE + 1/4 BE	1/4 VE + 1/4 BE
	2	2/3 VE	1/3 VE	1/2 VG 1/3 VE + 1/3 BE	1/6 VE + 1/6 BE
	3 of +	3/4 VE	1/4 VE	1/2 VG 3/8 VE + 3/8 BE	1/8 VE + 1/8 BE
Ascendenten	1 lijn	1/4 VE	3/4 VE	1/2 VG 1/8 VE + 1/8 BE	3/8 VE + 3/8 BE
	2 lijnen	1/2 VE	1/2 VE	1/2 VG 1/4 VE + 1/4 BE	1/4 VE + 1/4 BE
Geen reservatairen		0	alles	1/2 VG met minimum VG van de preferentiële goederen	1/2 VE + 1/2 BE

Bemerkingen:

a) Wat de reserve van het natuurlijk kind betreft werd de omvang beperkt tot één/derde (samenloop met wettige afstammelingen) tot de helft (samenloop met ascendenten en/of broers en zusters van de decujus) of tot de drie/vierden (samenloop met gewone zijverwanten) van de reserve die het natuurlijk kind zou hebben genoten ware het wettig geweest. Na het Marckx-arrest kan, ook wat de omvang van de reserve betreft, het natuurlijk kind met het wettig kind gelijk worden gesteld.

b) Van het principe van een bijzonder beschikbaar gedeelte (dit is het gedeelte van het vermogen waarover kan worden beschikt ten voordele van de overlevende echtgenoot) werd niet volledig afgestapt: in samenloop met ascendenten mag ten voordele van de langstlevende echtgenoot worden beschikt over de algehele nalatenschap, zodat, in geval van beschikking ten voordele van de langstlevende echtgenoot, de reserve van de ascendenten opgeheven wordt (in het vorige stelsel was deze reserve in dit geval reeds teruggebracht tot de blote eigendom).

c) Voorgaande tabel is juist wanneer de reserve van de langstlevende echtgenoot wordt bepaald op de helft in vruchtgebruik. De wetgever heeft evenwel de reserve dubbel bepaald: de helft in vruchtgebruik met minstens het vruchtgebruik van de preferentiële goederen (artikel 915bis van het burgerlijk wetboek). Deze omvatten:

— het onroerend goed dat ten dage van het overlijden het gezin als voornaamste woning dient, mits het voor de totaliteit afhangt van de nalatenschap,

— het huisraad.

Hangen de preferentiële goederen af van het gemeenschappelijk vermogen, dan dient dit eerst te worden vereffend (hier kan de langstlevende echtgenoot reeds toepassing vragen van artikel 1466 B.W. en zich deze goederen bij voorrang doen toewijzen).

In geval van feitelijke scheiding tussen echtgenoten zou men kunnen voorhouden dat er geen „gezinswoning” meer bestaat nu de echtgenoten er niet langer samenwonen. Alsdan zal de reserve betrekking hebben op de laatste gemeenschappelijke woonst en het zich daarin bevindende huisraad, mits aan een dubbele voorwaarde is voldaan:

— de langstlevende echtgenoot is daar blijven wonen of werd tegen zijn wil verhinderd dat te doen,

— de toewijzing van het vruchtgebruik op de preferentiële goederen moet aan de eis van de billijkheid voldoen. De rechter zal hierover vrij oordelen.

In geval van feitelijke scheiding kan de langstlevende echtgenoot aldus de reserve op de preferentiële goederen verliezen. In elk geval nochtans zal hij het reservatair vruchtgebruik op de helft van de nalatenschap behouden.

DE TOEREKENING VAN DE RESERVE (915bis, § 4, B.W.)

De toerekening van de reserve heeft reeds vóór de wet van 14 mei 1981 aanleiding gegeven tot enkele moeilijkheden, daar waar de reserve van het natuurlijk kind moest worden samengesteld.

Zoals het natuurlijk kind vóór het Marckx-arrest, staat de langstlevende echtgenoot naast de andere reservataireen waarmee hij vaak in samenloop optreedt.

De reserve van de langstlevende echtgenoot (van een andere aard dan de reserve van de bloedverwanten: enkel vruchtgebruik) zal nu geleverd worden proportioneel door de globale reserve en het beschikbaar gedeelte(12). Deze toerekening heeft aldus tot gevolg dat reserve en beschikbaar deel proportioneel met het reservataire vruchtgebruik worden verminderd.

Het is zeer de vraag te weten of de erflater van deze toerekening mag afwijken en bij testament mag bedingen dat de reserve vooraf op het beschikbaar gedeelte moet worden toegerekend om aldus het beschikbaar gedeelte te herleiden tot enkel de blote eigendom(13).

Alleszins wordt tengevolge de proportionele toerekening van de reserve van de langstlevende echtgenoot de omvang van het beschikbaar gedeelte gereduceerd, zodanig dat in aanwezigheid van drie kinderen en de langstlevende echtgenoot nog slechts kan worden beschikt over 1/8 in volle eigendom en 1/8 in blote eigendom. Dit onderstelt dat de langstlevende echtgenoot als minimumaandeel de reserve bekomt van de helft in vruchtgebruik. Overtreft het vruchtgebruik van de preferentiële goederen deze helft, dan wordt de reserve groter en noodzakelijk het beschikbaar gedeelte nog geringer. Dit kan zelfs volledig tot blote eigendom worden herleid zo de nalatenschap alleen nog de preferentiële goederen omvat.

Het staat absoluut niet vast dat altijd een proportionele toerekening op reserve en beschikbaar gedeelte mogelijk zal zijn. Door de reserve van de langstlevende echtgenoot te bepalen op twee verschillende

(12) STIÉNON, P., „Loi du 14 mai 1984 modifiant les droits successoraux du conjoint survivant”, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1981.

(13) CASMAN, H. en VASTERSAVENDTS, A., *o.c.*, nr. 379 p. 143.

wijzen (een eerste minimum zijnde de helft in vruchtgebruik is een kwantitatieve reserve, en een tweede minimum zijnde het vruchtgebruik van de preferentiële goederen is een kwalitatieve reserve die welbepaalde goederen tot voorwerp heeft) zal ons inziens deze proportionele toerekening niet altijd mogelijk blijken(14).

Dit probleem is niet nieuw en ook in het vroegere stelsel moest hieraan een oplossing worden gegeven telkens er rekening moest worden gehouden met verschillende beschikbare gedeelten, waarbij dan telkens moest worden uitgemaakt hoe de aanrekening van de milddadigheden diende te gebeuren. Aan deze problematiek kan een oplossing worden gegeven mits toepassing van de reeds bestaande principes(15):

1) Dient rekening te worden gehouden met verschillende beschikbare gedeelten, dan is het grootste van deze beschikbare gedeelten een maximum, boven dit beschikbaar gedeelte mag ten kosteloze titel over niets worden beschikt.

2) De milddadigheden moeten worden aangerekend op het beschikbaar gedeelte van diegenen voor wie dit beschikbaar gedeelte is bestemd.

Deze principes kunnen worden aangevuld met hun corrolarium:

1) een reservataire kan slechts aanspraak maken op de grootste hem toegekende reserve,

2) een reservataire kan slechts aanspraak maken op de reserve die voor hem is bestemd.

Wanneer aan deze principes nog een regel wordt toegevoegd, dan kan een oplossing worden gevonden voor problemen als hiervoren ver-

(14) DE VALKENNEER, R. en VAN HOVE, E., „Le nouveau statut du conjoint survivant”, *Rev. Not. B.*, 1981, 557. Hier wordt volgende voorbeeld aangehaald: de overledene laat een langstlevende echtgenoot en twee kinderen na. Hij legateert een onroerend goed (waarde 2 miljoen) aan een derde. De nog voorhanden zijnde goederen beperken zich tot de preferentiële goederen: gezinswoning en huisraad (met een globale waarde van vier miljoen). De langstlevende echtgenoot moet alleszins het vruchtgebruik der preferentiële goederen bekomen ter voldoening van zijn reserve. In dit geval zal de legataris niet bijdragen in het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot daar alsdan deze laatste zijn vruchtgebruik zou verliezen op de preferentiële goederen in de mate waarin er door de legataris in het vruchtgebruik zou worden bijgedragen. Dillemans R. o.c., p. 307.

(15) DE PAGE en DEKKERS, o.c., VIII, nr. 1594, p. 1741.

meld(16). Deze toe te voegen regel of principe kan als volgt worden geformuleerd: is de reserve niet kwantitatief, maar kwalitatief bepaald, dan wordt de reserve bij voorkeur genomen op de goederen die met die kwalitatieve reserve worden bezwaard. Hiertoe kan geen bezwaar zijn wanneer het artikel 915bis § 4 alleen betrekking heeft op de kwantitatieve reserve van de langstlevende echtgenoot (de helft in vruchtgebruik van de nalatenschap ongeacht de aard van de goederen).

De moeilijkheid zal zich voordoen wanneer de kwalitatieve reserve (vruchtgebruik op de preferentiële goederen) de kwantitatieve reserve (de helft in vruchtgebruik) overschrijdt.

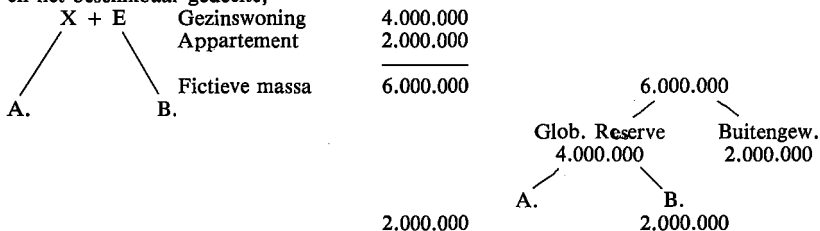
Wanneer toepassing wordt gemaakt van bovenvermelde principes, dan kan worden gezegd:

— het vruchtgebruik op de preferentiële goederen, groter dan het vruchtgebruik op de helft, is de grootste reserve waarop de langstlevende echtgenoot aanspraak kan maken,

— heeft het reservatair vruchtgebruik de preferentiële goederen tot voorwerp, dan dient het bij voorrang op deze preferentiële goederen te worden genomen. De langstlevende echtgenoot zou de tegenwaar-

(16) In het voorbeeld vermeld in de noot sub 14 zou bij toepassing van deze principes kunnen worden gezegd:

— de globale reserve belooft 2/3 en het beschikbaar gedeelte 1/3. Overeenkomstig art. 915bis, § 4, wordt de reserve van de langstlevende echtgenoot toegerekend proportioneel op de reserve en het beschikbaar gedeelte,

— heeft de decujus beschikt over het appartement ten voordele van een derde, dan kan ten zijnen voordele worden beschikt over het gewoon beschikbaar gedeelte dat, door de aanrekening, volledig wordt uitgeput. Alleen de reserve blijft in de te verdelen massa die toekomt aan de erfgenamen ab intestato: A, B en E. derwijze dat de algehele reserve van A en B wordt bezwaard met het reservatair vruchtgebruik van E.

Een strikte toepassing van de proportionele toerekening op de reserve en op het beschikbaar gedeelte zou het beschikbaar gedeelte herleiden tot 1/6 V.E. + 1/6 B.E. De langstlevende echtgenoot kan evenwel op het zesde deel in vruchtgebruik geen aanspraak maken daar hij zijn reserve kwalitatief boven zijn kwantitatieve reserve volledig toebedeeld kreeg.

De langstlevende echtgenoot kan dus geen inkorting vorderen van de milddadigheid. De kinderen daarentegen ontvangen niet hun volle reserve rekening houdende met de toekenning van de reserve van de langstlevende echtgenoot die zij thans integraal moeten dragen.

Bij proportionele toerekening bedraagt hun reserve 1/3 V.E. plus 1/3 B.E., thans ontvangen zij samen slechts 1/3 in B.E. of 1/3 in V.G. minder; om hen in deze reserve te voldoen zou alsdan het legaat moeten worden ingekort (of het beschikbaar gedeelte verminderd) met de helft in vruchtgebruik of 1/6 vruchtgebruik. Op deze wijze zouden de kinderen het teveel van hun bijdrage in de reserve van de langstlevende echtgenoot kunnen recupereren.

de ervan niet mogen nemen op de andere goederen, voorwerp van het beschikbaar gedeelte, om dit beschikbaar gedeelte te verminderen met reservatair vruchtgebruik.

Zodanig dat de goederen waarover werd beschikt en die deel zijn van het beschikbaar gedeelte ontsnappen aan de toerekening van het reservatair vruchtgebruik toekomende aan de langstlevende echtgenoot „qualitatief”.

AFDELING 5

AFSTAND VAN DE RESERVE

§ 1. Regel

Waar de reserve als hoofdkenmerk heeft een „pars hereditatis” te zijn, kan geen van de reservataire erfgenamen tijdens het leven van de decujus afstand doen van zijn reserve. Een verzaking vóór het openvallen van de nalatenschap zou een pactum uitmaken over een niet opengevallen nalatenschap.

§ 2. Uitzonderingen

1. Artikel 918 van het burgerlijk wetboek

Het artikel 918 B.W. heeft betrekking op de vervreemdingen gedaan aan de erfgerechtigden in de rechte lijn, hetzij met last van een lijfrente, hetzij met afstand van kapitaal, of met voorbehoud van vruchtgebruik. Al deze vervreemdingen, hetzij ten kosteloze of ten bezwarende titel gedaan(17), worden toegerekend op het beschikbaar gedeelte. Zij worden met andere woorden geacht gedaan te zijn geweest met vrijstelling van inbreng(18).

Bij de wet van 14 mei 1981 werd het tweede lid van artikel 918 B.W. gewijzigd: „Deze toerekening en deze inbreng kunnen niet worden gevorderd door de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent en die in deze vervreemdingen hebben toegestemd, noch in enig geval door de erfgerechtigden in de zijlijn”.

Het artikel 918 voorziet aldus in twee mogelijkheden:

(17) Interpretatieve wet van 4 januari 1980.

(18) DE WULF, C., Noot onder Gent, 25 juni 1971, *R.W.*, 1973-74, 1494; DILLEMANS, R., PUELINCKX-COENE, M. en VERSTRAETE, J., „Overzicht van Rechtspraak, Erfenissen (1968-77)”, *T.P.R.*, 1978, p. 67 nr. 12; VAN QUICKENBORNE, M. en DEKKERS, R., „Examen de jurisprudence 1965-72”, *R.C.J.B.*, 1975, 153; DELNOY, P., „Les fondements et moyens d'une interprétation de l'article 918 C. civ. en la loi du 4 janvier 1960”, *Ann. fac. dr. Liège* 1960, 349; DE VALCKENEER en VAN HOVE, o.c., nr. 7, p. 559.

a) Alleen de beschikker en de verkrijger zijn in de akte verschenen. Alsdan wordt gewoon toepassing gedaan van het dubbele vermoeden: de vervreemding, ook deze ten bezwarende titel, is een milddadigheid maar deze milddadigheid wordt geacht gedaan te zijn met vrijstelling van inbreng. De milddadigheid wordt dus toegerekend op het beschikbaar gedeelte dat vooraf wordt uitgeput, om pas nadien te worden toegerekend op de individuele reserve van de begiftigde reservatair(19). Een dergelijke cumulatieve aanrekening komt praktisch neer op een inkorting door een inbreng bij wijze van mindere ontvangst. Daarom ook is er in het eerste lid van het artikel 918 vermeld: „het overschot, indien er een is, wordt in de massa ingebracht”.

b) Naast de beschikker en de verkrijger verschijnen in de akte eveneens de medegerechtigde reservatairen die met de vervreemding instemmen.

Om een definitieve regeling mogelijk te maken tussen ouders en kinderen, derwijze dat na het overlijden van de ouders de begiftigde ontsnapt aan elke vordering tot inkorting vanwege de medegerechtigde reservatairen, voorziet deze wetsbepaling in de mogelijkheid voor de reservatairen (de afstammelingen en de langstlevende echtgenoot) in de akte van vervreemding tussen te komen en toe te stemmen tot de vervreemding.

Door hun toestemming in de vervreemding verzaken de reservataire erfgenamen aan de aanrekening van de milddadigheid op het beschikbare gedeelte en aan de inkorting. De tussenkomst in de akte komt aldus neer op een afstand van het recht inkorting te vorderen, en dit voor wat betreft de milddadigheid die het voorwerp is van de akte.

De goederen voorwerp van de vervreemding waarin werd toegestemd vallen aldus buiten de nalatenschap en de fictieve massa: zij dienen niet meer te worden ingebracht en zij kunnen ook niet meer worden ingekort(20).

Daar nu de langstlevende echtgenoot eveneens reservatair erfgenaam is geworden, zal ook hij moeten tussenkomen in de akte en instemmen met de vervreemding. Alsdan zal de familieregeling ook voor hem definitief zijn.

Het artikel 918 B.W. zal, wat de langstlevende echtgenoot betreft,

(19) Kumulatieve toerekening van de milddadigheid op het beschikbaar gedeelte en op de reserve — zie DE PAGE, *o.c.*, VIII, 2, nr. 1480, p. 1648.

(20) DILLEMANS, R., *o.c.*, nr. 191, p. 431.

vaak toepassing krijgen. Zeer dikwijls zullen de echtgenoten trouwens samen moeten optreden. Dit zal het geval zijn:

— wanneer de vervreemding tot voorwerp heeft goederen uit het gemeenschappelijk vermogen: alsdan moeten de beide echtgenoten hun instemming verlenen (art. 1418 en 1419 B.W.),

— wanneer de vervreemding eigen goederen tot voorwerp heeft: alsdan voorziet artikel 224 B.W. in een verhaalmogelijkheid voor de echtgenoot die niet met de vervreemding instemde (bv. schenkingen die de belangen van het gezin in gevaar brengen — handelingen verricht met overtreding van een bij toepassing van artikel 223 gegeven beschikking — handelingen in overtreding met de bepalingen van artikel 215 B.W.).

In de praktijk kan de toepassing van het artikel 918 B.W. nog bijkomende moeilijkheden opleveren. Wanneer niet alle reservataire instemmen, dan kan deze die niet heeft ingestemd de goederen, voorwerp van de vervreemding, nog doen begrijpen in de fictieve massa en de anderen niet. Heeft de langstlevende echtgenoot niet ingestemd, dan zal de reserve, wat hem betreft, berekend worden op basis van een fictieve massa die het vervreemde goed bevat, terwijl voor de reservataire-bloedverwanten de fictieve massa het vervreemde goed niet zal bevatten. Er zal aldus rekening moeten worden gehouden met twee fictieve massa's en dan ook twee verschillende reserves.

Werd met instemming van de langstlevende echtgenoot beschikt over preferentiële goederen, en is artikel 918 B.W. van toepassing, dan zal de reserve van de langstlevende echtgenoot berekend worden op een fictieve massa die enkel de andere goederen omvat.

Voor wat nu betreft de vervreemdingen gedaan vóór het in voege treden van de wet van 14 mei 1981 kan de langstlevende echtgenoot in een afzonderlijke akte afstand doen van zijn bij de wet van 14 mei 1981 toegekende rechten, zoals ten andere de afstammelingen dit eveneens zouden kunnen doen(21).

Het mag ons niet ontgaan dat in de praktijk meestal de vervreemdingen zullen worden gedaan met voorbehoud van het volle vruchtgebruik van de vervreemde goederen ten voordele van de langstlevende echtgenoot voor de totaliteit zodanig dat, wat deze laatste betreft, zijn rechten in de akte definitief tot stand worden gebracht.

(21) CASMAN en VASTERSAVENDTS, *o.c.*, nr. 382, p. 145.

2. Echtscheiding bij onderlinge toestemming

De echtgenoten die door onderlinge toestemming uit de echt wensen te scheiden zijn er overeenkomstig artikel 1287 van het gerechtelijk wetboek toe gehouden in de voorafgaande overeenkomst ook een regeling op te nemen in verband met hun wederzijdse erfrechten. Zij zijn ertoe gehouden uitdrukkelijk te bepalen welke hun respectieve rechten zullen zijn zoals zij deze bij het overlijden van een van hen kunnen putten uit de artikelen 745bis en 915bis van het burgerlijk wetboek. Op deze wijze kunnen de echtgenoten, reeds vóór het openvallen van de nalatenschap, afstand doen van elk erfrecht in de nalatenschap van de eerst overledene, daarin begrepen van de reserve.

HOOFDSTUK II

BESCHIKBAAR DEEL

INLEIDING

In ons stelsel heeft de wetgever alleen een reserve ingesteld en in haar omvang bepaald. Over het gedeelte van het vermogen dat niet tot de reserve behoort kan dus volledig vrij worden beschikt: zowel ten voordele van derden als ten voordele van erfgerechtigden, zowel ten voordele van reservataire als van niet-reservataire.

Het vroeger stelsel (vóór de wetwijziging van 14 mei 1981) kende naast het gewone beschikbaar gedeelte ook een buitengewoon beschikbaar gedeelte, te weten het beschikbaar gedeelte waarover mocht worden beschikt ten voordele van de langstlevende echtgenoot in aanwezigheid van reservataire erfgenamen-bloedverwanten.

Ook na de wijziging bestaat er nog steeds een buitengewoon beschikbaar deel.

§ 1. Omvang van het buitengewoon beschikbaar deel

Wij zullen het niet hebben over het gewone beschikbaar deel, doch enkel over het deel van de nalatenschap waarover ten kosteloze titel mag worden beschikt ten voordele van de langstlevende echtgenoot. Dit deel is groter dan het deel waarover mag worden beschikt ten voordele van derden. Wordt er beschikt over het gewoon beschikbaar gedeelte ten voordele van een ander dan de langstlevende echtgenoot,

dan kan ten voordele van de langstlevende echtgenoot nog over het meerdere worden beschikt.

Het beschikbaar deel tussen de echtgenoten wijzigt naar de omvang naargelang de bloedverwanten-reservatairen waarmee samenloop ontstaat:

a) Samenloop met afstammelingen (art. 1094 B.W.)

Het beschikbaar deel tussen echtgenoten is gelijk aan het gewoon beschikbaar deel te vermeerderen met het vruchtgebruik op de reserve van de afstammelingen. Het gewoon beschikbaar deel is gelijk aan een kinsdeel met minimum van één vierde (art. 913 B.W.).

Aantal afstammelingen	Gewoon beschikbaar deel	Beschikbaar deel tussen echtgenoten
1	1/2	1/2 + vruchtgebruik op 1/2
2	1/3	1/3 + vruchtgebruik op 2/3
3 of meer	1/4	1/4 + vruchtgebruik op 3/4

De wet van 14 mei 1981 heeft het verschil tussen het beschikbaar deel in een eerste en een opvolgend huwelijk bij bestaan van afstammelingen uit het vorige huwelijk (vroegere artikel 1098) afgeschaft. De bescherming van de kinderen uit een vorig huwelijk beperkt zich tot bepalingen in verband met de omzetting van het vruchtgebruik en in verband met hun vordering tot kost, onderhoud en opvoeding lastens de langstlevende stiefouder.

b) Samenloop van ascendenten (art. 915 B.W.)

Waar in het vorige stelsel de reserve van de ascendenten reeds tot de blote eigendom was herleid, kunnen dezen thans hun voorbehouden erfdeel niet vorderen tegen de beschikkingen ten voordele van de langstlevende echtgenoot (de ascendenten behouden hun reserve tegenover de andere begiftigden en als compensatie van het verlies van hun reserve in geval van begiftiging van de langstlevende echtgenoot werd hen een vordering tot onderhoud lastens de nalatenschap toegekend).

§ 2. Inkorting van de milddadigheid die het buitengewoon beschikbaar deel overtreft

Werd de langstlevende echtgenoot begiftigd boven het hem bestemd buitengewoon beschikbaar deel, dan kunnen de afstammelingen de

inkorting vorderen. Dit zal het geval zijn wanneer bv. ten voordele van de langstlevende echtgenoot werd beschikt over de geheelheid in volle eigendom van alle goederen afhingende van de nalatenschap van de eerststervende.

Dergelijke milddadigheid behoudt haar volle uitwerking zolang de inkorting niet is toegestaan (door de langstlevende) op vraag van de reservataire, of in rechte niet wordt uitgesproken. De inkorting wordt niet vermoed en heeft niet van rechtswege plaats(22).

De afstammelingen kunnen tijdens het leven van de beschikker niet afstand doen van hun recht inkorting te vorderen. Zij zouden het wel kunnen ten overstaan van andere afstammelingen zo toepassing wordt gedaan van het artikel 918 B.W. (zie hierboven), bepaling die evenwel niet van toepassing is op de schenkingen tussen echtgenoten.

§ 3. De contractuele erfstelling bedongen voor de wet 14.5.1981

Het beschikbaar deel tussen echtgenoten is uitgebreider geworden zodanig dat nagegaan moet worden welk de juiste omvang zal zijn van de contractuele erfstelling tot stand gekomen vóór de wet van 14 mei 1981, maar uit te voeren na het inwerking treden ervan.

a) Contractuele erfstelling in het huwelijkskontra

Als principe moet worden gesteld dat als vermoeden geldt dat de echtgenoten elkaar hebben willen begiftigen met het beschikbaar gedeelte zoals door de nieuwe wet voorzien (art. 35 Overgangsbepalingen, art. 2 lid 1).

Dit vermoeden juris tantum kan worden weerlegd door een verklaring van handhaving van het oud beschikbaar gedeelte (art. 2, lid 1 Overgangsbepalingen) zodanig dat, voor het bepalen van de omvang van het bijzonder beschikbaar deel de vorige bepalingen van de artikelen 1094 en 1098 B.W. toepassing zullen krijgen. De wetgever heeft noch de vorm van de akte van handhaving, noch de termijn bepaald.

Als vorm zal een notariële akte nodig zijn vermits de akte van handhaving een interpretatie inhoudt van de oorspronkelijke in het huwelijkskontra uitgedrukte wil.

Wat de termijn betreft moet het, bij afwezigheid van uitdrukkelijk voorziene termijn, mogelijk zijn de akte ten allen tijde op te stellen

(22) VAN OOSTERWIJCK, G., „Bevoordeling van de langstlevende echtgenoot bij huwelijkskontra, schenking of testament na de wet van 14 mei 1981”, *R. W.*, 1981-82, 404.

tot bij de ontbinding van het huwelijk door overlijden van één van de echtgenoten(23).

Bij gebrek aan akte van handhaving zal het nieuwe bijzonder beschikbaar deel van toepassing zijn, ook al werd in het huwelijkskontraat de vroegere breuk uitdrukkelijk bedongen(24).

Laat evenwel de melding in het huwelijkskontraat niet de minste twijfel nopens het van toepassing zijn van het vorig bijzonder beschikbaar deel, dan zal de uitbreiding niet vermoed kunnen worden. Dit zal evenwel praktisch niet het geval zijn.

Bestond er twijfel, dan was het de echtgenoten mogelijk gedurende een periode van één jaar vanaf het inwerkingtreden van de wet, te weten 6 juni 1981, een akte van uitbreiding te doen opstellen. Na verloop van deze termijn zal toepassing moeten worden gemaakt van de kleine wijziging (met homologatie) van het huwelijkskontraat. Alsdan wordt de beschikking onherroepelijk.

b) Contractuele erfstelling tijdens het huwelijk

Deze milddadigheden tussen echtgenoten zijn steeds herroepbaar ad nutum.

Dezelfde principes als deze van toepassing op de contractuele erfstelling in het huwelijkscontract gedaan, zullen hier toepassing krijgen. Daar deze beschikking ten allen tijde gewijzigd kan worden zal het volstaan dit te doen bij middel van een notariële schenking (steeds eenzijdig) of bij testament.

(23) DE PAGE, Ph. „La réforme des droits successoraux du conjoint survivant et les libéralités entre époux”, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1981, nr. 40, p. 157.

(24) Het nieuw bijzonder beschikbaar deel zal van toepassing zijn bij de volgende clausules in het huwelijkskontraat:

- de echtgenoten schenken elkaar het grootste beschikbaar gedeelte,
- de echtgenoten schenken aan elkaar het grootste beschikbaar gedeelte, te weten in geval van bestaan van afstammelingen één vierde in volle eigendom en één vierde in vruchtgebruik,
- de echtgenoten schenken elkaar één vierde in volle eigendom en één vierde in vruchtgebruik en, in geval van bestaan van kinderen uit een vorig huwelijk één vierde in volle eigendom.

Hier kan immers worden voorgehouden dat de echtgenoten elkaar hebben willen begiftigen met het grootste beschikbaar gedeelte waarover mocht beschikt worden.

Zie: VAN OOSTERWIJCK, G., *o.c.*, R.W. 1981-82, 407; DE PAGE, Ph., *o.c.*, nr. 40, p. 156.